

УДК 336.244

Т. М. Рева, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту Академії митної
служби України

М. С. Кузьміна, провідний інспектор відділу митних
платежів Харківської митниці

ВПЛИВ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ НА РЕГІОНАЛЬНІ ТОВАРНІ РИНКИ

Проаналізовано вплив митно-тарифного регулювання на динаміку та структуру імпорту в Дніпропетровському регіоні. Визначено основні напрямки вдосконалення митного регулювання імпорту в умовах членства України в СОТ.

Проанализировано влияние таможенно-тарифного регулирования на динамику и структуру импорта по Днепропетровскому региону. Определены основные направления совершенствования таможенного регулирования импорта в условиях членства Украины в ВТО.

The analysis of influence of customs-tariff regulation on dynamics and import structure on the Dnipropetrovsk region is carried out. The basic directions of customs regulations improvement in conditions of membership of Ukraine in the WTO are defined.

Ключові слова. Мито, митно-тарифне регулювання, зовнішня торгівля, національний товаровиробник, товарна номенклатура.

Вступ. Одна з найгостріших проблем для України – члена Світової організації торгівлі (далі – СОТ) – захист національного ринку та національного товаровиробника в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі. Реалізація цього завдання значною мірою залежить від митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

Проблемам та напрямкам митно-тарифного регулювання присвячено чимало наукових праць. Пошук шляхів удосконалення митного тарифу в Україні здійснюють О. П. Гребельник, Т. М. Мельник, Е. М. Дубнюк, П. В. Пашко, І. Фомін та ін. Проте, незважаючи на багатогранність проведених наукових досліджень, залишається багато невирішених питань, одне з яких – вплив митно-тарифного регулювання на економічну захищеність держави в умовах інтеграційних процесів, що й обумовило актуальність даної статті.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз впливу митно-тарифного регулювання на стан окремих товарних ринків Дніпропетровського регіону та розгляд перспектив удосконалення митного оподаткування імпорту в контексті мінімізації негативних наслідків членства України в СОТ.

Результати дослідження. Митний тариф – ключове поняття механізму тарифного регулювання. Митний тариф як важливий інструмент державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має широке застосування, охоплюючи, за окремими оцінками, близько 2/3 зовнішньоторговельного обороту розвинутих країн [1, 110].

Слід зазначити, що досить часто поняття “мито” і “митний тариф” розглядаються як еквівалентні. На нашу думку, таке твердження не зовсім коректне. У законодавстві та фаховій літературі немає однозначної думки щодо природи мита, але більшість дослідників вважають мито різновидом непрямих податків (податків на споживання), яким обкладаються товари, що переміщуються через митний кордон держави.

© Т. М. Рева, М. С. Кузьміна, 2009

Економічна роль митного тарифу пов'язана насамперед з тим, що, впливаючи на ціну товару та відмежовуючи національний ринок від світового, цей тариф впливає на конкурентоспроможність товару, що, у свою чергу, позначається на темпах розвитку, нормах прибутку в окремих галузях економіки. Отже, в економічному контексті роль митного тарифу полягає в такому:

- створення вартісного бар'єра, який підвищує ціну товару незалежно від застосованого експортного чи імпортного мита;
- стимулювання державного розвитку окремих галузей економіки чи підприємств;
- надходження коштів до державного бюджету України [2, 29].

Поняття ж митного тарифу використовується у ширшому розумінні: засіб регулювання зовнішньої торгівлі, що за термінологією визначається як “тарифне” регулювання. За твердженням О. П. Гребельника, митний тариф – це інструмент торговельної політики та державного регулювання внутрішнього ринку при його взаємодії зі світовим ринком [3, 182].

Як відомо, в останні роки у зв'язку з підготовкою та вступом України до СОТ митний тариф зазнає суттєвих змін у бік посилення його регульовної функції. Розглянемо, яким чином ці заходи вплинули на структуру й динаміку імпорту на прикладі Дніпропетровського регіону.

Період 2005–2008 рр. у цілому характеризується активізацією зовнішньоторговельних відносин в області (рис. 1).

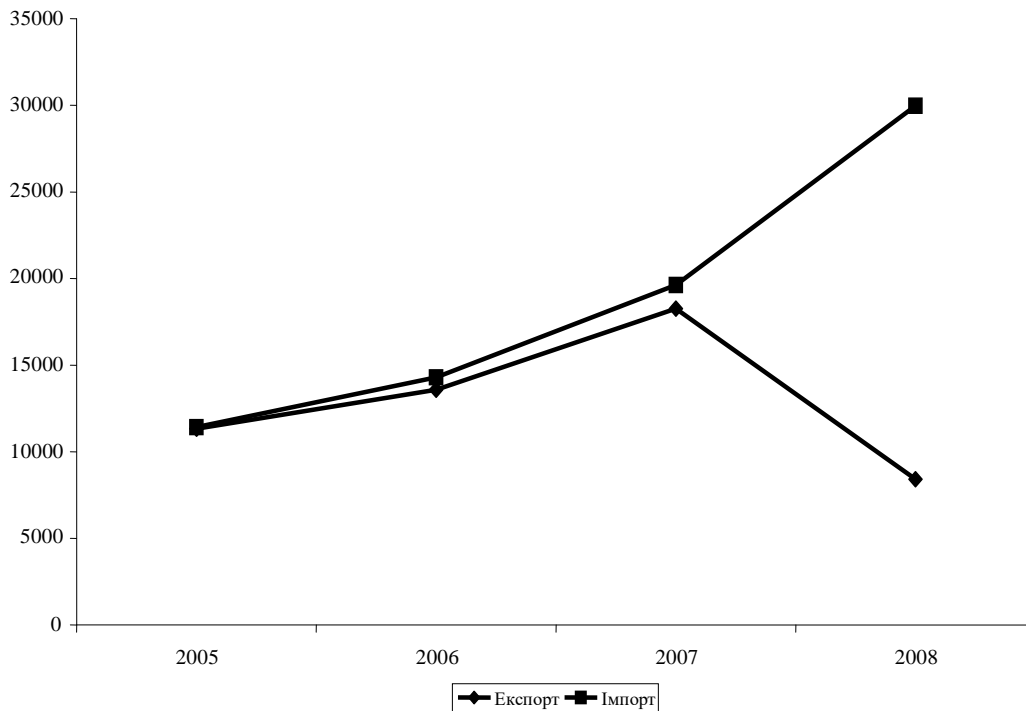

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі у Дніпропетровському регіоні у 2005–2008 рр., млн грн [4]

Протягом 2005–2007 рр. спостерігається стійке нарощування експортних та імпорتنих торговельних операцій приблизно однаковими темпами. Але наступний рік обумовив протилежні тенденції в розвитку подій щодо зовнішньої торгівлі товарами в регіоні. У 2008 р. відбулося різке падіння обсягів експорту не лише у порівнянні з попереднім роком (на 54 %), але й у порівнянні з базовим 2005 р. (на 26 %). Навпаки, стрімке зростання імпорту в 2008 р. посилює тенденцію попередніх років. У підсумку загальний приріст імпорту товарів за 2005–2008 рр. становив 163 %.

Значна частка ввезених товарів підлягає обкладанню митом. Для подальшого дослідження проаналізуємо структуру імпорتنих товарів, що підлягають митному оподаткуванню. У структурі оподаткованого імпорту в Дніпропетровському регіоні за 2008 р. провідне місце належить машинам, устаткуванню і транспорту (товарам груп 84–90 УКТЗЕД) – 27 %. У межах цих груп переважає промислове устаткування (товари груп 84–85), питома вага якого в загальному обсязі оподаткованого імпорту становить близько 20 %. Продукція хімічної промисловості, полімерні матеріали, пластмаси (товари груп 28–40 УКТЗЕД) становлять 24 %; метали і вироби з них (товари груп 72–83 УКТЗЕД) – 23; товари груп 1–24 (продовольчі товари та продукція сільського господарства) – 5 % (рис. 2).

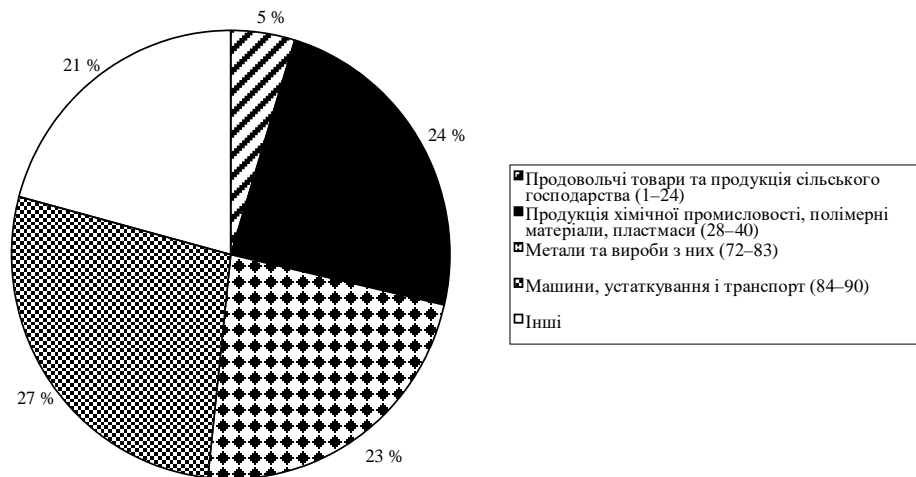

Рис. 2. Структура оподаткованого імпорту в Дніпропетровському регіоні у 2008 р.

Динаміка імпорتنих товаропотоків і сплаченого мита дають можливість проаналізувати тенденції останніх років та визначити середні реальні ставки мита в розрізі досліджуваних товарних груп у Дніпропетровському регіоні (табл. 1).

Отже, загальні вартісні обсяги оподаткованого імпорту протягом аналізованого періоду зросли на 16 214,1 млн грн, або на 233,7 %. При цьому найбільше піднесення припадає на 2008 р. – 14 570,6 млн грн у порівнянні з попереднім роком, або 169,8 %. В основному, приріст імпорту у 2008 р. зумовлений збільшенням обсягів ввезення товарів груп 72–83 (метали та вироби з них) на 4 404,5 млн грн (або на 486,9 %), на фоні помітного скорочення поставок цих товарів у попередньому 2007 р. На зростання імпорту металів, безумовно,

вплинуло зниження ставок ввізного мита, що призвело до зміцнення конкурентних позицій Китаю в напрямку заповнення українського ринку металів більш дешевою продукцією.

Таблиця 1

Динаміка обсягів оподаткованого імпорту та середніх реальних ставок ввізного мита за окремими товарними групами у 2006–2008 рр., млн грн

Найменування і код товару згідно з УКТЗЕД	2006			2007			2008		
	МВ*	Мито	Ставка мита, %	МВ*	Мито	Ставка мита, %	МВ*	Мито	Ставка мита, %
Продовольчі товари та продукція сільського господарства (1–24)	532,6	73,7	13,8	637,4	79,9	12,5	1093,1	90,6	11,2
Продукція хімічної промисловості, полімерні матеріали, пластмаси (28–40)	900,6	40,5	4,5	2838,2	119,2	4,2	5542,8	140,9	3,0
Метали та вироби з них (72–83)	1462,1	27,8	1,9	904,6	14,5	1,6	5309,1	69,0	1,3
Машини, устаткування і транспорт (84–90), у т. ч.:	2636,5	121,3	4,6	2813,0	123,8	4,4	6397,2	220,3	3,4
промислове устаткування (84–85)	1772,7	67,4	3,8	2590,0	93,2	3,6	4514,4	144,4	3,2
Інші	1405,1	59,3	4,2	1387,2	40,4	2,9	4808,8	10,7	0,2
Усього	6936,9	322,6	4,7	8580,4	377,8	4,4	23 151,0	531,5	2,3

* МВ – митна вартість товару.

У межах груп 84–90 помітне зростання обсягів увезення промислового устаткування (групи 84–85 за УКТЗЕД), тобто так званого “інвестиційного імпорту”: у 2008 р. обсяги ввезення даних товарів збільшилися на 74,3 %. Пожвавлення “інвестиційного імпорту” в Україну пояснюється перш за все тим, що Україна в рамках членства у СОТ взяла зобов’язання приєднатися до 16 секторальних угод та ініціатив, більшість з яких передбачають зниження тарифів на комплектуючі та сировину для виробництва технологічної продукції.

Нарощуються також обсяги ввезення продукції хімічної промисловості. У 2008 р. імпорт товарів хімічної промисловості зріс на 95,3 % (на 2 704,6 млн грн), у попередньому році темпи зростання були ще вищими. Розширенню імпорту товарів, поряд з лібералізацією зовнішньої торгівлі, сприяє низька конкурентоспроможність вітчизняної хімічної продукції, що виробляється в умовах дефіциту коштів на технологічне переобладнання галузі.

Зниження реальних тарифів на продовольчі товари і продукцію сільського господарства (товари груп 1–24 УКТЗЕД) з 13,8 до 11,2 % протягом аналізованого періоду неминуче тягне за собою динамічне збільшення обсягів імпорту в Україну. Так, у 2008 р. імпорт продовольчих товарів та продукції сільського господарства збільшився на 71,5 % і зростав вищезазначеними темпами у порівнянні з 2007 р. (табл. 2). Слід зазначити, що в низьких імпорتنних тарифах на продовольчу сировину зацікавлена вітчизняна харчова промисловість. Сільське ж господарство, навпаки, зацікавлене у високих імпорتنних тарифах на сільськогосподарську сировину.

Таблиця 2

Еластичність імпорту за ставками мита

Найменування і коди груп товарів згідно з УКТЗЕД	Темп приросту імпорту, %		Темп зниження ставок мита, %		Коефіцієнт еластичності імпорту	
	2007/2006	2008/2007	2007/2006	2008/2007	2007/2006	2008/2007
Продовольчі товари та продукція сільського господарства (1–24)	19,7	71,5	–9,5	–10,4	–2,1	–6,9
Продукція хімічної промисловості (28–40)	215,1	95,3	–6,7	–28,6	–32,1	–3,3
Метали та вироби з них (72–83)	–38,1	486,9	–15,8	–18,8	2,4	–26,0
Машини, устаткування і транспорт (84–90), у т. ч.:	6,7	127,4	–4,3	–6,8	–1,6	–18,7
промислове устаткування (84–85)	46,1	74,3	–5,3	–11,1	–8,7	–6,7
Інші	–1,3	246,7	–31,0	–93,1	0,04	–2,6
Усього оподаткованого імпорту	23,7	169,8	–6,4	–47,7	–3,7	–3,6

Зниження реальних ставок ввізного мита за товаропотоками регіону протягом аналізованого періоду є відображенням загальної тенденції в митно-тарифному регулюванні, обумовленої підготовкою та вступом України до СОТ. Визначимо кількісну міру реагування обсягів імпорту за аналізованими товарними групами на зміни митного тарифу, застосовуючи апарат еластичності. Результати розрахунків, подані в табл. 2, свідчать, що найбільш чутливі до зниження тарифів у 2008 р. товари груп 72–83 (метали та вироби з них): при зменшенні ставки мита на 1 % імпорт металопродукції зростає на 26 %.

Стосовно продукції машинобудівної галузі (товари груп 84–90) коефіцієнт еластичності імпорту зростає з 1,6 у 2007 р. до 18,7 у 2008 р. На товари хімічної промисловості (групи 28–40) коефіцієнт еластичності, навпаки, знижується відповідно з 32,2 до 3,3, що в умовах зниження реальної ставки мита з 4,2 до 3 %, ймовірно, пояснюється впливом інших чинників на обсяги імпорту.

Узагальнюючи результати аналізу з використанням коефіцієнтів еластичності, можна зробити висновок, що незначна зміна ставок ввізного мита призводить до суттєвих змін в обсягах імпорту. Вітчизняна продукція не витримує конкуренції з іноземними аналогами, певні галузі особливо залежать від імпорту.

Висновки. На сьогодні в Дніпропетровському регіоні найбільш уразливі в умовах зростання імпорту хімічна промисловість, машинобудування, сільське господарство. Для захисту національного товаровиробника слід розглянути можливість більш широкого використання всіх елементів митно-тарифного захисту як засобу регулювання імпорту [5, 64–74], зокрема диференціації ставок мита за галузями і товарною номенклатурою.

Уникнення несприятливих ефектів від посилення конкуренції на внутрішньому ринку можна досягти, зокрема, через упровадження Україною для спеціальних галузей, що потребують захисту, або зон (СЗЗ) додаткового мита, передбаченого в рамках домовленостей Уругвайського раунду переговорів. Механізми застосування СЗЗ у формі додаткового мита на імпорт певних видів товарів, який здійснюється в більших обсягах або за меншими цінами, ніж розраховані відповідним чином граничні величини, регламентуються положеннями Угоди про сільське господарство Уругвайського раунду переговорів. Дія Угоди поширюється на агропродовольчу продукцію, що належить до груп 1–24 Гармонізованої системи (ГС) опису та кодування товарів, за винятком риби та рибопродуктів, а також на ряд виробів, які класифікуються в інших групах ГС.

За умови розв'язання зазначеної проблеми в запропонований спосіб на користь України треба забезпечити імплементацію в національну правову базу відповідним чином скоригованих норм Угоди про сільське господарство, які стосуються СЗЗ [6, 26–27].

Диференційовану тарифну політику слід проводити і щодо машинобудування. Значний приріст імпорту промислового устаткування свідчить, з одного боку, про позитивні зрушення в напрямку збільшення відповідних інвестицій у виробництво, з іншого – про послаблення позицій вітчизняних виробників, оскільки аналогічне обладнання виробляється в Україні. Наприклад, за даними Держкомстату, виробництво верстатів токарних, розточувальних, свердлувальних, фрезерувальних (група 84 УКТЗЕД) за період з 2006 до 2008 рр. скоротилося в Україні на 6,9 % (з 289 до 269 шт.) [7]. Тому доцільна лібералізація ввезення лише того обладнання, що за своїми технічними характеристиками більш потужне, ніж вітчизняні аналоги. І навпаки, необхідно здійснювати тарифний за-

хист машин та устаткування, які за своїми технічними характеристиками зіставні з іноземними.

Міжнародні тенденції митного регулювання розвиваються в напрямку відмови від протекціонізму і створення сприятливих умов для зовнішньої торгівлі. Надзвичайно послідовна та виважена тарифна політика Китаю. Так, на початку 90-х рр. XX ст. середня ставка мита в Китаї становила понад 43 % і була однією з найвищих у світі, що забезпечило комфортні умови для розвитку потужних промислових галузей. З 1996 р. відбулося перше значне зниження митних тарифів, середня ставка становила 23 %. Вступ країни до СОТ у 2002 р. спричинив ще декілька вимушених знижень ставок мита, і на 01.01.2007 р. ставка дорівнювала 10 %. Сьогодні Китай має понад 50 млрд дол. США щорічного приросту інвестицій та понад 100 млрд дол. США позитивного сальдо торговельного балансу і цілком може дозволити собі зростання споживання імпортованих товарів, тож ставки на окремі групи товарів знижуються, але на товари, які виробляються стратегічними для економіки галузями (сільське господарство, машинобудування), достатньо високі та дорівнюють відповідно 65 та 45 % [8].

В економіках сучасних розвинутих країн Європи мито розглядається як впливовий фактор економічної інтеграції. Але така тенденція не свідчить про застосування низьких ставок мита на всю номенклатуру імпортованих товарів. Зменшення середнього рівня митних ставок може відбуватися за умов зниження мита на другорядні товари і одночасного підвищення – на стратегічні товари. Так, за даними офіційного Єдиного митного тарифу ЄС, максимальні ставки мита на більшість товарів становлять 2,5–4 %, проте транспортні засоби обкладаються на рівні 29 %, цукор – 80, тютюнові вироби – 180 % [9, 63–69]. Тобто в європейських країнах мито залишається засобом розв'язання проблем зовнішньої діяльності у поєднанні зі стратегією внутрішнього розвитку.

За проведення митної політики в умовах членства в СОТ для України корисно застосувати досвід країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), оскільки допоможе зменшити ризики для національної економіки.

Практика митного регулювання при входженні країн ЦСЄ до СОТ з огляду на необхідність трансформації тарифів та інших змін у торговельному режимі (це умова вступу кожної країни до СОТ) засвідчила, що внутрішні економічні умови поліпшуються для одних секторів економіки та погіршуються для інших [10, 4–5].

Вступ до СОТ передбачає зниження тарифних обмежень для надходження імпортованих товарів на внутрішній ринок, що посилює конкуренцію, яку чимало вітчизняних підприємств неспроможні витримати. Однак членство в СОТ не позбавляє країну певних інструментів захисту внутрішнього ринку (наприклад, забезпечення продовольчої безпеки тощо).

Можна виділити такі напрямки реформування митної політики України з урахуванням досвіду країн ЦСЄ в контексті приєднання до СОТ:

– митно-тарифна політика держави повинна спрямовуватись як на лібералізацію зовнішньої торгівлі та легалізацію тіньових потоків імпорту, так і на захист національного товаровиробника. З огляду на те, що в межах ЄС передбачено тарифний захист для окремих секторів економіки, Україні необхідно ввести селективні тарифні обмеження для тих галузей, які можуть зазнати найбільших втрат у процесі лібералізації ринку. До таких галузей належать, передусім, сільське господарство та машинобудування;

– ураховуючи значний потенціал економіки України, більш справедливою є модель тарифного регулювання, яка передбачає формування оптимальних ринкових відносин на кожному окремому сегменті внутрішнього ринку з безумовним пріоритетом наявності на

ньому національного товару. При цьому доцільно визначити критичний рівень (наприклад, 15–25 %) наявності імпортованих товарів у кожному сегменті внутрішнього ринку;

– необхідно переглянути саму структуру тарифної сітки України, оскільки вона надмірно складна, що призводить до невизначеності в торгівлі у разі внесення тарифних змін, а також сприяє численним спекуляціям щодо класифікації товарів та корупції у цій сфері;

– головним державним пріоритетом сьогодні має стати підтримка галузей, які застосовують конкурентоспроможні технології, мають високу додану вартість і перспективні на світовому технологічному ринку. Така підтримка повинна відповідати стратегії національного інноваційного розвитку та її довгостроковим цілям. Для ефективної реалізації цієї політики доцільно застосовувати весь спектр інструментів захисту внутрішнього ринку, що активно використовуються в межах ЄС. Це, передусім, митний контроль, квотування і сертифікація для обмеження імпорту неякісної продукції та продукції, яку здатні виготовляти вітчизняні підприємства, тощо;

– надання державної підтримки підприємствам у придбанні іноземних ліцензій і технологій дасть можливість швидко модернізувати національне виробництво та здобути технологічні переваги на міжнародних і внутрішніх ринках [10, 4–7].

Отже, в Україні питання лібералізації зовнішньої торгівлі потрібно розглядати з урахуванням соціально-економічних факторів національного розвитку, через призму підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції, захисту інтересів національних товаровиробників, насамперед пріоритетних галузей економіки.

Література

1. Мельник Т. М. Напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні [Текст] / Т. М. Мельник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 11. – С. 110–117.
2. Дубнюк Є. М. “Мито” як системна категорія економічної теорії [Текст] / Є. М. Дубнюк // Формування ринкових відносин. – 2006. – № 5. – С. 27–30.
3. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : підручник / О. П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 600 с.
4. <http://www.customs.gov.ua/> [Електронний ресурс].
5. Лукьяненко Е. В. Налоговое регулирование международной торговли товарами [Текст] : монографія / Е. В. Лукьяненко / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2008. – 112 с.
6. Фомін І. До питання вдосконалення системи тарифного регулювання імпорту в Україні [Текст] / І. Фомін. – 2005. – № 10. – С. 25–33.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Оперативна статистична інформація [Електронний ресурс] : Режим доступу. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Комарніцька О. П. Історико-науковий аналіз з митно-тарифного регулювання у контексті еволюції наукової думки [Електронний ресурс] / О. П. Комарніцька. – Режим доступу : Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – <http://www.nbuv.gov.ua/>
9. Демиденко Л. М. Мито і митна політика в умовах глобалізації [Текст] / Л. М. Демиденко // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 63–69.
10. Бліхар М. М. Митна політика країн Центрально-Східної Європи у контексті інтеграції до СОТ: реалії та перспективи для України [Текст] / М. М. Бліхар // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 3–8.